

Wojciech Osial

Adhortacja "Catechesi tradendae" Jana Pawła II : aktualność dokumentu w 30. rocznicę jego powstania

Collectanea Theologica 80/1, 41-55

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH OSIAŁ, ŁOWICZ

ADHORTACJA *CATECHESI TRADENDAE* JANA PAWŁA II. AKTUALNOŚĆ DOKUMENTU W 30. ROCZNICĘ JEGO POWSTANIA

Już od trzydziestu lat adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae* służy Kościołowi powszechnemu w dziele katechezy. Dokument odegrał dużą rolę w procesie rozwoju i odnowy katechezy po II Soborze Watykańskim. Doczekał się wielu komentarzy i cennych opracowań¹. Ogłoszenie adhortacji było i pozostaje nadal znakiem troski Kościoła o wychowanie religijne człowieka. Narodziny dokumentu wiążą się z pracami i refleksją IV Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów w 1977 r. poświęconego katechizacji dzieci i młodzieży².

Powstanie adhortacji wpisuje się w kontekst silnego i niezwykle żywego procesu odnowy katechetycznej lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Jan Paweł II, powołując się na Synod, stwierdza, że odnowa ta była „bezcennym darem udzielonym

¹ Zob. G. B i a n c a r d i, *L'Esortazione apostolica Catechesi Tradendae*, *Catechesi* 78(2008-2009)6, s. 47-61; C. B i s s o l i, *Guida alla lettura di „Catechesi Tradendae”*. *Per un primo accostamento all'Esortazione Apostolica sulla catechesi di Giovanni Paolo II*, *Catechesi* 49(1980)1, s. 5-16; J. C h a r y t a ń s k i, *Główne wątki Adhortacji Apostolskiej*, w: W. K u b i k (red.), *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, t. II, Warszawa 1985, s. 114-145; A. U g e n t i (red.), *Educare alla fede oggi. La „Catechesi Tradendae”*. *Testo e commento*, Bologna 1980; D. G r a s s o (red.), *Educare alla fede oggi. Esortazione apostolica „Catechesi Tradendae” di Giovanni Paolo II*, *Testo e commento*, Roma 1981; A. E x e l e r, *Zur Freude des Glaubens hinführen*, Freiburg 1980; Istituto di Catechetica Missionaria, *Andate e insegnate. Commento all'Esortazione Apostolica „Catechesi tradendae” di Giovanni Paolo II*, Bologna 1980; R. M a r l é, *L'exhortation apostolique „Catechesi tradendae”*, *Catéchèse* 20(1980)79, s. 91-110.

² Papież Paweł VI, opierając się na dokumentach pozostawionych przez Synod, nazaczył główne treści adhortacji, Jan Paweł I zebrał je i zamierzał ogłosić, natomiast Jan Paweł II, podejmując dziedzictwo swoich poprzedników, doprowadził prace do końca i 16 X 1979 r. podpisał ostateczny tekst dokumentu; zob. J a n P a w e ł II, *Adhortacja apostołska Catechesi tradendae*, 16 X 1979, nr 2-4 (dalej: CT).

przez Ducha Świętego współczesnemu Kościołowi”³. Z pewnością był to czas intensywnych poszukiwań katechetycznych, które zrodziły liczne idee odnowy katechezy. Adhortacja inspirowana bogatą i twórczą refleksją Synodu Biskupów stanowi próbę odpowiedzi na wyzwania odnowy. Według G. Groppo, uczestnika prac synodalnych, na Synodzie „zostały podjęte prawie wszystkie tematy współczesnej katechetyki”⁴, sam zaś dokument zawiera „ważniejsze i szczególnie aktualne aspekty”⁵ katechezy. J. Audinet zauważa, że adhortacja, podejmując próbę nakreślenia wizji odnowionej katechezy, nie daje jednak jasnej jej definicji. Nie jest to ucieczka od obowiązku, ale mądrość. Nie można określić działania katechetycznego, zaczynając od definicji *a priori*, gdyż ma się do czynienia z działaniem, procesem dynamicznym, który wymaga uwzględnienia całości sytuacji, celów, zamiarów i różnych perspektyw. W konsekwencji występują liczne stwierdzenia normatywne typu „potrzeba”, „należy”, ale jednocześnie dodaje się szybko stwierdzenie typu „ale”. Dokument podkreśla konieczność pewnych zasad, ale jest również świadomy prawdy, że w codzienności sprawy nie są tak oczywiste. Można odnieść wrażenie, że z dokumentu przebijają dwie różne wizje katechezy, chociaż próbuje się ukazać jeden model katechezy Kościoła. Z jednej strony, katecheza jawi się jako nauczanie autorytatywne, uporządkowane, systematyczne, integralne i skoncentrowane na najważniejszych prawdach, z drugiej zaś, mówi się o orędziu, które jest życiem, światłem, komunią, doświadczeniem⁶. Adhortacja dostrzega wiele dobra w kierunkach odnowy katechezy, ale dodaje, że odnowa ta musi być rozważna⁷. Lektura dokumentu skłania do przekonania, że proponuje się bardzo ostrożną odnowę katechezy, która musi bronić przede wszystkim integralności przekazu wiary⁸. Zdarzają się również głosy

³ Tamże, nr 3.

⁴ G. Groppo, *Uno sguardo di insieme sul Sinodo*, Catechesi 47(1978)3, s. 6.

⁵ CT nr 4.

⁶ Zob. J. Audinet, *Catechesi Tradendae, trent'anni dopo*, Catechesi 78(2008-2009)6, s. 62-65.

⁷ Zob. CT nr 17.

⁸ Zob. G. Groppo, *Cauto rinnovamento e integrità del contenuto*, Orientamenti pedagogici 27(1980)11, s. 85-95. Inne ciekawe refleksje i spostrzeżenia na temat stosunku adhortacji do odnowy katechetycznej zawierają: J. Audinet, *Catechesi Tradendae, trent'anni dopo*, s. 62-76; J. Charytański, *Główne wątki Adhortacji Apostolskiej*, s. 123-130, 141-142; A. Fossion, *La catéchèse dans le champ de la communication. Ses enjeux pour l'inculturation de la foi*, Paris 1990, s. 231-237; W. Osiał, *Proces odnowy katechezy w świetle konfron-*

bardziej krytyczne na temat odnowy katechezy. E. Franchini stwierdza, że adhortacja potwierdza jedynie zasadnicze idee Synodu, natomiast pozostawia trudne punkty odnowy. Dokument podejmuje wysiłek mediacji między progresywnymi i konserwatywnymi postulatami Ojców Synodalnych⁹.

Pomijając trudne kwestie relacji adhortacji z procesem odnowy katechezy, należy stwierdzić, że po trzydziestu latach stanowi ona wciąż ważne źródło i punkt odniesienia do dzisiejszej refleksji i praktyki katechetycznej. Jest to dokument, który ma znaczące miejsce pośród tekstów poświęconych katechezie, które strony nie są liczne w Kościele katolickim¹⁰. Jego idee i wskazania są nieustannie cytowane w różnych refleksjach i poszukiwaniach. W sytuacji, gdy katecheza Kościoła wciąż poszukuje właściwych dróg głoszenia Słowa Bożego, słuszne wydaje się ukazanie aktualności tego dokumentu dla współczesnej katechezy.

Katecheza jest nie tylko nauczaniem doktryny, ale ma „doprowadzić do łączności z Osobą Chrystusa” (CT nr 5)

Adhortacja *Catechesi tradendae* wyraźnie odcina się od wizji katechezy, w której zostaje ona zredukowana do prostego przekazu doktrynalnych prawd wiary. Z pewnością jest to wpływ refleksji Synodu, podczas którego nikt nie utożsamiał jej z nauczaniem katechizmu, czyli „wkuwaniem” na pamięć formuł i prawd wiary¹¹. Obok nauczania dokument dostrzega również wychowawczą i wtajemniczającą funkcję katechezy¹². Ponadto katecheza, według adhortacji, dotyka „wiele elementów pasterskiej misji Kościoła, które mają z katechezą coś wspólnego, albo ją przygotowują, albo z niej wypływają, chociaż ona nie jest z nimi całkowicie związana. Są to: pierwsze głoszenie Ewangelii, czyli misyjne przepowiadanie przez kerygmat dla wzbudzenia wiary; działalność apologetyczna, czyli poszukiwanie ar-

tacji adhortacji apostolskiej „*Catechesi tradendae*” z tematyką Synodu Biskupów w 1977 roku, *Studia Loviciensia* 7(2005), s. 195-214.

⁹ Zob. E. Franchini, „*Catechesi Tradendae*”: *il risultato del compromesso*, *Regno-attualità* 24(1979)20, s. 433-436.

¹⁰ Zob. J. Audinet, *Catechesi Tradendae, trent'anni dopo*, s. 63.

¹¹ Zob. G. Groppo, *Uno sguardo di insieme sul Sinodo*, s. 7.

¹² Zob. CT nr 18.

gumentów skłaniających do uwierzenia; praktyka życia chrześcijańskiego; sprawowanie sakramentów; pełne uczestnictwo we wspólnocie kościelnej i wreszcie świadectwo życia apostołskiego i misyjnego¹³.

Taka wizja katechezy znajduje swoje źródło w tajemnicy Chrystusa. Dokument rozpoczyna swą refleksję właśnie od nakreślenia chrystologicznego fundamentu katechezy. Adhortacja poucza: „Należy najpierw stwierdzić, że w samej wewnętrznej istocie katechezy znajduje się przede wszystkim ta właśnie Osoba: Jezus Chrystus z Nazaretu (...). W tym znaczeniu ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem Chrystusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości¹⁴. Należy mocno podkreślić, że nie chodzi o zwykły kontakt z Chrystusem, ale głęboką z Nim bliskość i intymność¹⁵. To podkreślenie chrystocentryzmu katechezy jest niezwykle ważne i stanowi fundament całej jej wizji w dokumencie, który nie koncentruje się na obronie doktryny i integralności nauki wiary, ale ukazuje katechezę wykraczającą poza przekaz samej doktryny i prowadzi do komunii z Chrystusem. Właściwie pojęta zasada chrystocentryzmu zawiera bowiem w sobie troskę o nauczanie doktryny. Takie chrystocentryczne podejście pozwala sformułować ważne wnioski dla dzisiejszej katechezy.

Katecheza jest przede wszystkim „komunikacją osobową, a także wprowadzaniem (inicjacją) w osobowe spotkanie¹⁶. Słowo Boże, które głosi, nie jest czymś lecz Kimś. Dlatego też katecheza winna nie tylko przekazywać doktrynę, ale również dążyć do doprowadzenia człowieka do osobowego spotkania z Chrystusem. Jest to fundamentalna zasada katechezy personalistycznej. F. Blachnicki, formułując zasady katechezy personalistycznej, stwierdza, że „pośrednictwo katechetyczne (...) musi widzieć w świadomym i wolnym akcie osobowym swój kres i właściwy cel. Nie chodzi w nim o proste przelanie wiedzy o Bogu umysłem słuchaczy, ale o postawienie Kogoś wobec osoby, w celu otrzymania odpowiedzi i zaktualizowania wolnej decyzji. Czynność pośrednictwa zbawczego, do jakiej zalicza się także ka-

¹³ Zob. *tamże*.

¹⁴ *Tamże*, nr 5.

¹⁵ Zob. J. G a l o t, *Cristo evangelizzatore e maestro*, w: G. C o n c e t t i (red.), *Catechesi ed evangelizzazione*, Milano 1980, s. 216.

¹⁶ Zob. E. A l b e r i c h, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 86.

techeza, wtedy dopiero osiąga właściwy cel, gdy doprowadzi do aktu – odpowiedzi osoby, gdy zaktualizuje prawdziwe spotkanie człowieka z Bogiem¹⁷. Nauka Chrystusa nie może „być zbiorem prawd abstrakcyjnych – jest ona udziałem w żywej tajemnicy Bożej”¹⁸. Przyjęcie Słowa Boga oznacza przede wszystkim przyjąć osobę Chrystusa, wierzyć w Niego, tworzyć osobową relację wiary. Chrystocentrym w katechezie winien być rozumiany głównie jako prymat osoby Chrystusa w relacji do formuł nauczania¹⁹. Katechizowany nie staje się chrześcijaninem przez poznanie prawd chrystologicznych, ale przez wejście w relację wiary z Chrystusem. Dlatego jest tak bardzo ważne, by treści katechezy były zawsze wpisane w dynamikę relacji osobowej i nie były czystymi opisami zdarzeń czy nauczaniem formuł do zapamiętania.

Wezwanie do katechezy ewangelizacyjnej

Adhortacja *Catechesi tradendae* zauważa, że katecheza, która obecnie różni się od momentu pierwszego ewangelizacyjnego głoszenia Ewangelii, musi podejmować zadania ewangelizacyjne. Wynika to z faktu, że coraz częstsze są sytuacje, w których pierwsza ewangelizacja nie miała miejsca. Katechizuje się osoby, które nie wyrażają zdecydowanej decyzji pójścia za Chrystusem. Dokument wymienia tutaj wszystkie kategorie wiekowe adresatów katechezy. Stwierdza się, że są dzieci ochrzczone, które przystępują do katechizacji, ale nie zostały wprowadzone w wiarę przez rodzinę i nie mają żadnego osobistego związku z Chrystusem. Są młodzi, którzy chociaż uczęszczali na katechizację i przyjęli sakramenty, wahają się jeszcze, czy oddać życie Chrystusowi. Wreszcie pozostają liczni dorośli z oznakami zwątpienia i kryzysu wiary²⁰. Wobec braku właściwej pierwszej ewangelizacji adhortacja poucza, że „katecheza często winna troszczyć się nie tylko o umocnienie wiary i jej nauczanie, ale z pomo-

¹⁷ Zob. F. B l a c h n i c k i, *Katechetyka fundamentalna. Pisma katechetyczne II*, Warszawa 2006, s. 157.

¹⁸ CT nr 7.

¹⁹ Zob. J. G e v a e r t, *La catechesi su Gesù Cristo. Difficoltà e problemi specifici della catechesi cristologica*, w: U. M o n t i s c i (red.), *Gesù sorpresa di Dio. L'annuncio di Gesù Cristo, cuore di catechesi*, Torino 2005, s. 11-13.

²⁰ Zob. CT nr 19.

cą łaski także o jej stałe rozbudzanie. Niech otwiera serca, nawraca i w ten sposób sprawia, aby ci, którzy dotąd stoją u progu wiary, całkowicie przyłączyli się do Jezusa Chrystusa²¹.

Dostrzeżenie konieczności podejmowania przez katechezę zadań ewangelizacyjnych jest jak najbardziej aktualne we współczesnych czasach. Braki pierwszej ewangelizacji są dzisiaj nad wyraz częste i bolesne²². Kościół zauważa ten problem i nadaje katechezie głęboki wymiar ewangelizacyjny. Taki obraz katechezy odnajdujemy w *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* skierowanym do całego Kościoła powszechnego²³. Przywołane *Dyrektorium* mówi o katechezie ewangelizacyjnej, która pośród wielu swoich zadań winna m.in. „inspirować w rzeczywistym procesie nawrócenia”²⁴. W obliczu procesów sekularyzacji i kultury postmodernizmu postuluje się, by katecheza wiązała się z reewangelizacją i stawała się prekatechezą. Chodzi o głoszenie Ewangelii i wzywanie do nawrócenia, by katecheza mogła realizować zadanie wychowania w wierze²⁵.

Podejmując przesłanie Kościoła powszechnego, również Kościół w Polsce stawia przed katechezą zadania ewangelizacyjne. Dowodem tego jest ewangelizacyjny obraz katechezy zarysowany w *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce*²⁶. Polski dokument wyraźnie stwierdza, że katecheza ma również wymiar ewangelizacyjny. W odniesieniu do przemian zachodzących w coraz bardziej zlaicyzowanym społeczeństwie musi ona „z konieczności przejąć zadanie nowej ewangelizacji. W ten sposób ewangelizacja staje się –

²¹ *Tamże*.

²² Zob. C. Garcíade Andoin, *El anuncio explícito de Jesucristo*, Madrid 1997; J. De Kessel, *Annoncer l'Évangile aujourd'hui*, Nouvelle Revue Théologique 126(2004)2, s. 3-15; J. Gevaert, *La proposta del Vangelo a chi non conosce il Cristo*, Torino 2001, s. 7-39; J. Rigal, *La nouvelle évangélisation: comprendre cette nouvelle approche; les questions qu'elle suscite*, Nouvelle Revue Théologique 127(2005)3, s. 436-454.

²³ Jest to nowe ujęcie katechezy w odniesieniu do ujęcia katechezy w poprzedniej *Ogólnej Instrukcji Katechetycznej* z 1971 r.; zob. C. Bissoletti, *Di fronte al „Direttorio generale per la catechesi”*, *Catechesi* 68(1998)4, s. 21; A. Fossion, *Właściwości Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, w: *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, Kraków 1999, s. 70; P. Tomasiak, *Katecheza w misji ewangelizacyjnej Kościoła. Refleksje nad I częścią nowego „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, *Katecheta* 42 (1998)6-7, s. 10-11.

²⁴ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998, nr 194 (dalej: DOK).

²⁵ Zob. *tamże*, nr 61-62.

²⁶ Zob. A. Offmanskí, *Ewangelizacyjny charakter katechezy w ujęciu „Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce”*, w: S. Dziedzicki (red.), *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, Warszawa 2003, s. 71-82.

obok wychowania w wierze, nauczania i wtajemniczenia – konieczną funkcją katechezy dzisiejszych czasów²⁷. Katecheza polska, według *Dyrektorium*, musi więc spełniać nie tylko funkcję wychowania w wierze wobec tych, którzy uwierzyli, ale w zależności od sytuacji powinna stać się także prekatechezą dla tych, którzy wykazują jakieś zainteresowanie Ewangelią, bądź pierwszym głoszeniem Ewangelii dla tych, którzy jeszcze nie uwierzyli²⁸. Polskie *Dyrektorium* zauważa również konieczność działań ewangelizacyjnych w szkolnym nauczaniu religii. Stwierdza się, że szkoła otwiera nowe możliwości ewangelizacyjne. Dla wielu uczniów ochrzczonych, ale zdystansowanych do wiary, lekcje religii pozostają „jedynym miejscem spotkania z Ewangelią, ze świadkami wiary, jakimi są katecheci i uczniowie głęboko wierzący; jest to też jedyne miejsce, gdzie dzieci i młodzież ze środowisk zdechrystianizowanych mogą usłyszeć głos Kościoła i gdzie dokonać się może wyjaśniające wprowadzenie w liturgię i modlitwę Kościoła”²⁹.

Dorośli potrzebują katechizacji

W adhortacji odnajdujemy pojęcie katechezy ciągłej czy permanentnej, która jest skierowana do wszystkich grup wiekowych, począwszy od małych dzieci i skończywszy na dorosłych. Postulat ciągłości katechezy jest szczególnie ważny, gdyż rozszerza on zakres działań katechezy i wskazuje na konieczność formacji religijnej również dorosłych. Dokument stwierdza, że katecheza „będzie bowiem rzeczywiście daremna, jeśli zatrzyma się na samym progu wieku dojrzałego”³⁰. Katecheza dorosłych zostaje uznana za „problem wielkiej wagi” i stwierdza się, że jest to „to najznakomitsza forma katechezy, ponieważ zwraca się ona do osób wykonujących największe zadania i w ogóle zdolnych do życia według Orędzia Chrześcijańskiego i to z jego pełni”³¹. Czytamy też dalej, że „wspólnota chrześcijańska nie może prowadzić katechezy stałej z pominięciem bezpośrednio-

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 20 (dalej: PDK).

²⁸ Zob. *tamże*, nr 56.

²⁹ *Tamże*, nr 57.

³⁰ CT nr 43.

³¹ *Tamże*.

go i wypróbowanego udziału dorosłych, zarówno tych, którzy w niej uczestniczą, jak i tych, którzy ją organizują. Świat, w którym młodzi mają żyć i świadczyć o wierze, którą katecheza stara się zbadać i utwierdzić, po większej części znajduje się we władaniu dorosłych, dlatego ich wiara winna być również stale oświecana wzmocniana i odnawiana, aby przeniknęła całą działalność doczesną, za którą są odpowiedzialni³². Ta troska o katechezę dorosłych była już szeroko obecna na Synodzie Biskupów w 1977 r. i zapewne refleksja synodalna miała znaczący wpływ na podjęcie tego tematu w adhortacji³³.

Zwrócenie uwagi na katechezę dorosłych stanowi wyraźny sygnał dla dzisiejszych poszukiwań ewangelizacyjnych i katechetycznych. Obecnie jesteśmy świadkami bardzo intensywnej refleksji Kościoła nad katechezą dorosłych. E. Alberich, w odniesieniu do Kościoła powszechnego, stwierdza, że dzisiaj katecheza dorosłych staje się przedmiotem szczególnej uwagi i uważa się ją za ważny priorytet pastoralny w kontekście misji ewangelizacyjnej Kościoła. W ten sposób dojrzewa myślenie, obecne już od wczesnych czasów posoborowych, które przenosi akcent ze środowiska dzieci, będącego tradycyjnym miejscem katechezy, ku środowisku osób dorosłych³⁴. Wciąż poszukuje się też nowych metod katechezy dorosłych³⁵. Również w środowisku katechezy polskiej w ostatnich latach temat katechizacji dorosłych stał się niezmiernie ważny. Świadczy o tym bogata refleksja nad katechezą dorosłych obecna podczas sympozjów katechetycznych i w pracach wielu polskich katechetów³⁶.

Chociaż jesteśmy świadkami ożywionej refleksji nad katechezą dorosłych, to jednak należy stwierdzić, że w praktyce jej formy są

³² *Tamże*.

³³ Zob. *tamże*; J. Charytański, *Katecheza ciągła w świetle Synodu 1977*, w: W. Kubik (red.), *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, s. 96-113.

³⁴ Zob. E. Alberich, *Adulti e catechesi. Elementi di metodologia catechetica dell'età adulta*, Torino 1993, s. 10; zob. też E. Schuster, *Den Menschen stärken. Zum Auftrag katholischer Erwachsenenbildung in Europa*, *Erwachsenenbildung* 54(2008)2, s. 91-92.

³⁵ Zob. S. Leimgruber, *Neue Wege der religiöse Erwachsenenbildung?* *Erwachsenenbildung* 54(2008)1, s. 2-5.

³⁶ Bogata synteza refleksji nad katechezą dorosłych w Polsce znajduje się w: S. Łabędowicz, *Katecheza dorosłych Kościoła posoborowego w świetle dokumentów i literatury katechetycznej*, Radom 2007, s. 22-25; zob. także K. Misiaszek (red.), *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, Warszawa 2002; R. Niparko, *Katecheza dorosłych. Zarys teorii*, Poznań 1987. Należy wspomnieć o przetłumaczeniu na język polski dokumentu: Międzynarodowa Rada do Spraw Katechezy, *Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej*, Kraków 2001.

jeszcze słabo rozwinięte i realizowane. Słuszne wydaje się stwierdzenie jednego z katechetyków, że „teoria mocna, praktyka słaba”³⁷. Istniejące formy katechezy dorosłych dotyczą głównie katechezy rodziców, których dzieci przystępują do sakramentów, katechezy przedmałżeńskiej czy katechezy w ruchach religijnych, np. Oaza Rodzin czy Wspólnoty Neokatechumenalne. Jednak w tym kontekście należy przywołać trafne spostrzeżenie polskiego *Dyrektorium*, według którego istniejące dotychczas grupy i ruchy kościelne skupiające dorosłych, jakkolwiek ich działania mają charakter katechetyczny, to jednak nie zawsze w pełni realizują cele i zadania właściwe dla katechezy dorosłych³⁸.

Współczesna sytuacja religijna w naszym kraju wymaga podjęcia wskazań adhortacji i wzywa do ożywienia wszelkich form katechezy dorosłych. Motywy tego apelu dotyczą zasadniczo zjawisk natury społeczno-kulturowej i duszpastersko-katechetycznych. Wśród tych pierwszych obserwujemy liczne wyzwania związane z procesami laicyzacji, sekularyzacji, rozwojem mentalności technicznej, pogłębiającej się ignorancji religijnej i osłabieniem praktyk religijnych, procesem złego pojmowania wolności i kryzysu wartości czy też silnym oddziaływaniem kultury medialnej. Wszystkie te zjawiska wpływają negatywnie na rozwój wiary dorosłych³⁹. Obok przemian kulturowych istnieją racje natury teologicznej, katechetycznej i duszpasterskiej. Są one szeroko omawiane w literaturze katechetycznej⁴⁰. Należy tutaj podkreślić niewystarczalność duszpasterstwa tradycyjnego skoncentrowanego na katechizacji dzieci i młodzieży. Katechizuje się głównie dzieci i młodzież, które, niestety, nie znajdują wsparcia w wierze ze strony dorosłych, gdyż ci często sami przeżywają kry-

³⁷ R. Chałupniak, *Jaka katecheza dorosłych?* w: K. Misiaszek (red.), *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, s. 87.

³⁸ Zob. PDK nr 12.

³⁹ Zob. S. Łabendowicz, *Katecheza dorosłych Kościoła posoborowego w świetle dokumentów i literatury katechetycznej*, s. 75-160; A. Potocki, *Wychowanie religijne w polskich przemianach*, Warszawa 2007, s. 24-35, 342-346; P. Tomasiak, *Miejsce katechezy dorosłych w duszpasterstwie polskim* w: K. Misiaszek (red.), *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, s. 209-214.

⁴⁰ Zob. S. Łabendowicz, *Katecheza dorosłych Kościoła posoborowego w świetle dokumentów i literatury katechetycznej*; K. Misiaszek, *Katecheza dorosłych*, w: J. Stala (red.), *Katechetyka szczegółowa*, Tarnów 2003, s. 218-254; tenże, *Dorosły w procesie ewangelizacji i katechezy*, w: K. Misiaszek (red.), *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, s. 116-121; R. Murawski, *Teologiczne podstawy katechezy dorosłych*, Ateneum kapłańskie 71(1979)424-245, s. 179-187; R. Niparko, *Katecheza dorosłych*.

zysy wiary i pozostają dalecy od jej praktykowania. Funkcja ewangelizacyjna i katechetyczna dorosłych i rodziny jest dzisiaj mocno osłabiona. Nie istnieje praktycznie rzeczywistość katechumenatu rodzinnego. W takiej sytuacji niezbędna jest katechizacja dorosłych, by stawali się świadkami wiary i katechetami własnych dzieci.

Mimo różnych trudności podejmowane są działania na rzecz formacji dorosłych. Polskie *Dyrektorium* wskazuje na kursy katechezy systematycznej, katechezę w ramach ruchów i grup religijnych, formy katechezy okazjonalnej, katechezę adresowaną do rodziców w ramach przygotowania ich dzieci do sakramentów czy też zaprogramowaną katechezę dorosłych w ramach duszpasterstwa masowego, której zwyczajną formą jest homilia⁴¹. Wszystkie te formy są ważne i potrzebne, ale wydaje się, że szczególną uwagę warto zwrócić na homilię i katechezę rodziców podczas przygotowania dzieci do sakramentów. Homilia ma wymiar katechetyczny i formacyjny⁴² i należy dołożyć wszelkich starań, by był to rzeczywiście moment przepowiadania Słowa Bożego, który zachęca do refleksji nad własną wiarą. W odróżnieniu od pozostałych form obejmuje ona dużą liczbę dorosłych i należy to jak najowocniej wykorzystać. Apel o sumienne i dobre przygotowanie homilii jest więc tutaj niezwykle ważny. Dużą szansę stanowią również spotkania dla rodziców dzieci przygotowujących się do przyjęcia sakramentów (chrzest, Eucharystia, bierzmowanie). Są to okazje, gdy Kościół gromadzi stosunkowo liczną grupę dorosłych, co w innych okolicznościach jest niemożliwe. W przypadku sakramentów dzieci jest ogromna szansa kontaktu i formacji. Sprawą niezwykle wagi jest podjęcie zalecenia polskiego *Dyrektorium*, by zintensyfikować tutaj działania katechetyczne i, co jest szczególnie potrzebne, opracować dobre programy i pomoce do takiej katechezy⁴³.

Wołanie o „ponowny katechumenat” (CT nr 44)

Z katechezą dorosłych wiąże się zagadnienie katechumenatu dorosłych. Adhortacja *Catechesi tradendae* mówi o „katechumenacie ponownym” i odnosi go do kilku grup ludzi dorosłych, którzy z róż-

⁴¹ Zob. PDK nr 101-104.

⁴² Zob. *tamże*, nr 102; DOK 70.

⁴³ Zob. PDK nr 103.

nych powodów pozostają wezwani do pogłębienia własnej wiary. Należą do nich ci, którzy żyją w krajach nieschrytlanizowanych i nie mają okazji zgłębić nauki chrześcijańskiej, choć zetknęli się już w jakiś sposób z tą nauką; ci, którzy w dzieciństwie byli katechizowani, ale oddalili się od praktyk religijnych i mają wiadomości religijne na poziomie dzieci; ci, którzy otrzymali katechezę, ale była ona niewłaściwie prowadzona lub źle przyjęta; a także ci, którzy żyją w kraju chrześcijańskim i nigdy nie zostali wykształceni we własnej wierze⁴⁴. Z tekstu dokumentu jasno wynika, że Kościół powinien wobec wielu dorosłych podjąć działania o charakterze katechumenalnym.

Dzisiejszy kryzys religijności wskazuje na aktualność wezwania do ożywienia form katechumenatu. W prowadzonym procesie odnowy wiary konieczne jest odwoływanie się do wzorców katechumenalnych. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wyraźnie stwierdza, że katechumenat chrzcielny powinien być inspiracją dla katechezy w Kościele⁴⁵. Mówiąc o powrocie do idei katechumenatu w katechezie, należy zauważyć, że nie chodzi tutaj o pojęcie katechumenatu w znaczeniu klasycznym i ścisłym jako przygotowanie dorosłych do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, ale dąży się do rozszerzenia idei katechumenatu ze względu na nową sytuację wiary dzisiejszego człowieka dorosłego. W naszym kraju człowiek, który jest ochrzczony, ma jakiś zakres wiedzy religijnej, uważa się nawet za wierzącego, ale jego postawy wiary pozostawiają jeszcze wiele do życzenia. Brakuje świadectwa wiary na płaszczyźnie życia eklezjalnego i moralnego. W wielu przypadkach mamy do czynienia z ludźmi, którzy, deklarując się jako wierzący, całkowicie oddalili się od praktykowania wiary. Postulowany przez adhortację ponowny katechumenat można określić jako „instytucję przeznaczoną do reinicjacji chrześcijańskiej już ochrzczonych oraz jako środek pozwalający tworzyć autentyczne wspólnoty eklezjalne, które powinny być punktem odniesienia dla katechezy”⁴⁶.

Rozwijając ideę ponownego katechumenatu, wskazane jest mówić o potrzebie nadania całej katechezie wyraźnego charakteru katechumenalnego, który ożywi i odnowi wiarę człowieka. Katecheza ma polegać „na uświadomieniu dorosłym, czym jest i co impli-

⁴⁴ Zob. CT nr 44.

⁴⁵ Zob. DOK nr 90.

⁴⁶ S. L a b e n d o w i c z, *Katecheza dorosłych Kościoła posoborowego w świetle dokumentów i literatury katechetycznej*, s. 253.

kuje sakrament chrztu świętego oraz doprowadzeniu ich do postawy świadomego przeżywania swojej wiary⁴⁷. Ożywienie charakteru katechumenalnego katechezy dotyczy nie tylko katechezy dorosłych i młodzieży, ale również i dzieci, jak to się zdarza np. w przypadku przygotowania do I Komunii Świętej⁴⁸. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* wskazuje na pewne elementy katechumenatu, do których warto powrócić w formacji chrześcijan do dojrzałości w wierze⁴⁹. Należy jednak podkreślić, że to wzorowanie się na katechumenacie i czerpanie z niego inspiracji dotyczy głównie jego aspektu formacyjnego. Chodzi przede wszystkim o dostrzeżenie tej specyficznej formacji w katechumenacie, a nie przejmowanie i powielanie jego struktury⁵⁰.

Ukierunkowanie katechezy na formację katechumenalną zauważa się we współczesnej refleksji katechetycznej. Odnajdujemy tutaj ożywione zainteresowanie odnową procesu wtajemniczenia chrześcijańskiego zmierzające do nadania katechezie wyraźnego charakteru katechumenalnego. J. Bagrowicz zauważa, że „w drugiej połowie XX w., zwłaszcza w związku z II Soborem Watykańskim, mówiło się wiele o odnowie Kościoła. Jednym z naczelnych haseł i wymogów tej odnowy stał się powrót do źródeł, czyli nie tylko do Biblii, ale i do tradycji wczesnego chrześcijaństwa. Powrót do źródeł oznaczał przede wszystkim nawiązanie do inicjacji i katechumenatu, jako pedagogicznych metod i form zawsze potrzebnych i sprawdzających się, szczególnie w sytuacji pluralizmu kulturowego. Można też powiedzieć, że kryzys wychowania we współczesności, który wcale nie musi być kryzysem uwiądu, lecz rozwoju i przemian, może także wynikać z zagubienia inicjacyjnego charakteru procesu wychowawczego⁵¹. Oczywiście postulat o ponowny katechumenat i wypływające z niego wołanie o odnowę charakteru katechumenalnego katechezy nie jest jedyną drogą odnowy dzisiejszego chrześcijaństwa. Jednak

⁴⁷ Tamże, s. 252.

⁴⁸ Zob. M. K ö t z e l, *Erstkommunion – niemal vom Katechumenat herbuchstabiert*, *Katechetische Blätter* 133(2008)3, s. 194-198.

⁴⁹ Zob. DOK nr 91.

⁵⁰ Zob. R. M u r a w s k i, *Katechumenalny wymiar katechezy*, cz. IV, *Katecheta* 52(2008)6, s. 3.

⁵¹ J. B a g r o w i c z, *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2001, s. 23-24; zob. też R. M u r a w s k i, *Katechumenalny wymiar katechezy*, cz. I, *Katecheta* 52(2008)2, s. 4-15; cz. II, *Katecheta* 52(2008)3, s. 4-16; cz. III, *Katecheta* 52(2008)4, s. 4-16; cz. IV, *Katecheta* 52(2008)6, s. 3-11.

droga ta wydaje się skuteczna, gdyż sięga do doświadczeń Kościoła, kiedy nauczanie było ściśle związane z liturgią i wspólnotą i w ten sposób przynosiło owoce⁵².

Katecheza – „najważniejsze zadanie” (CT nr 15)

Adhortacja *Catechesi tradendae* mocno podkreśla rolę katechezy w życiu i misji Kościoła i nawołuje, by katecheza miała ważne miejsce „w duszpasterskich zamierzeniach i planach Kościoła”⁵³. Ten głos jest niezwykle aktualny i potrzebny. Z lektury nr 15 adhortacji przebiega się wołanie o danie pierwszeństwa katechezie w planowaniu i prowadzeniu misji duszpasterskiej Kościoła. Tekst dokumentu jest jasny i wymowny: „Im bardziej Kościół czy to lokalny czy powszechny okazuje, że daje pierwszeństwo katechezie – w stosunku do innych dzieł i inicjatyw, nawet tych, których owoce byłyby bardziej widoczne – tym więcej odkrywa w katechezie umocnienie swego życia wewnętrznego, jako wspólnoty wierzących oraz swego działania na zewnątrz jako wspólnoty misyjnej. Kościół przy końcu XX w. wzywany jest przez Boga i przez same dziejowe wydarzenia, które są również wezwaniami Bożymi, aby odnowił nadzieję, pokładaną w działalności katechetycznej jako w szczególnie ważnym zadaniu całego swego posługiwania”⁵⁴.

Współczesna sytuacja religijna wzywa do tego, by Kościół tę prawdę uważnie odczytał i podejmował starania w kierunku jej realizacji. Katecheza nie jest oczywiście jedynym obszarem misji zbawczej Kościoła, jednak wymaga szczególnej troski i uwagi. Jan Paweł II poucza, że „katecheza była i będzie zawsze dziełem, do którego cały Kościół winien czuć się zobowiązany i którego powinien pragnąć”⁵⁵. Patrząc na obecność i rolę katechezy w działaniach Kościoła można dostrzec wiele pozytywnych aspektów, ale dają się również zauważyć pewne elementy wywołujące zapytania i zmuszające do przemyśleń. Z pewnością nikt dzisiaj nie podważa roli i znaczenia katechezy. Odnajdujemy intensywny rozwój refleksji katechetycznej obejmujący wszystkie jej wymiary. Poszukuje się dróg odnowy katechezy

⁵² *Tamże*, cz. IV, s. 11.

⁵³ CT nr 15.

⁵⁴ *Tamże*.

⁵⁵ *Tamże*, nr 16.

wobec wyzwań kulturowych i religijnych, czego dowodem jest podkreślanie chociażby jej charakteru ewangelizacyjnego, katechumenalnego i inicjacyjnego⁵⁶. Również i w praktyce nie brakuje pozytywnych doświadczeń i działań o czym może świadczyć duża liczba dzieci i młodzieży na lekcji religii w szkole, równie duża liczba katechetów świeckich zaangażowanych w dzieło katechizacji czy różnorodne formy działań katechetycznych w parafii. Pytanie o miejsce i rolę katechezy w konkretnych „duszpasterskich zamierzeniach i planach Kościoła” pozostaje jednak wciąż aktualne. Czy katecheza zajmuje w tych planach należne jej miejsce? Wydaje się, że mimo bogatej i cennej refleksji katechetycznej wciąż występują sytuacje, w których bazuje się na wypracowanych dotychczas strukturach i metodach duszpasterstwa tradycyjnego. Dostrzega się kryzys procesu inicjacji chrześcijańskiej, w którym katecheza często nie rozpoczyna, ale kończy proces wychowania do wiary. Przykładem jest brak dzieci w kościele po pierwszej Komunii Świętej i brak młodzieży po bierzmowaniu. Można mówić o kryzysie duszpasterstwa sakramentalnego, braku katechezy dorosłych i pogłębiającego się rozdziału między wiarą i kulturą. Katecheza winna więc stać się przedmiotem żywej refleksji szczególnie na obszarze planowania duszpasterstwa na poziomie episkopatu, diecezji i parafii. Adhortacja wzywa Kościół, „aby zachował dla katechezy największe swe bogactwa, a mianowicie ludzi i siły, nie szczędząc żadnych starań, trudów i środków materialnych, aby lepiej ją organizować i kształcić tych, którzy będą jej odpowiednio służyć. Nie jest to ludzkie wyrachowanie, ale postawa wiary”⁵⁷. Warto przywołać tutaj również apel skierowany do biskupów: „Troska o rozwój żywej i owocnej katechezy nie może ustępować żadnej innej trosce, jakakolwiek by ona była. (...) Waszym najważniejszym zadaniem jest wzbudzać i podtrzymywać w diecezjach szczery zapał katechetyczny: chodzi oczywiście o zapał wszczepiony w odpowiednie i skuteczne struktury, obejmujące i wspomagające ludzi, pomoce i urzędnienia a także konieczne fundusze. Bądźcie prze-

⁵⁶ Zob. J. B a g r o w i c z, *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*; K. K a n t o w s k i (red.), *Funkcja inicjacyjna katechezy w Kościele współczesnym*, Szczecin 2007; R. M u r a w s k i, *Katechumenalny wymiar katechezy*; S. D z i e k o ņ s k i (red.), *Ewangelizować czy katechizować?* Warszawa 2002; t e Ń z e (red.), *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, Warszawa 2002.

⁵⁷ CT nr 15.

konani, że jeśli katechizacja będzie w diecezjach dobrze postawiona, wszystko inne łatwiej pójdzie”⁵⁸.

* * *

Jan Paweł II, pisząc o znaczeniu adhortacji, prosił, by „wzmocniła trwałość wiary i życia chrześcijańskiego, dodała nowych sił obecnym inicjatywom, pobudzała ducha do nowych poszukiwań — z zachowaniem koniecznej czujności — i przyczyniła się w chrześcijańskich wspólnotach do wzrostu radości, że mogą przekazywać światu Tajemnicę Chrystusa”⁵⁹. Patrząc na okres ostatnich trzydziestu lat można stwierdzić, że adhortacja była i wciąż pozostaje źródłem wielu cennych inicjatyw i poszukiwań w procesie odnowy katechezy. Zarówno w teorii jak i w praktyce podejmuje się dzisiaj wiele katechetycznych działań wynikających ze wskazań i pouczeń tego dokumentu. Warto więc dołożyć wszelkich starań i wysiłków, by jak najowocniej przyczyniały się one do odnowy dzisiejszej katechezy. Wciąż aktualne pozostają słowa Jana Charytańskiego, który pisał przed laty, że adhortacja „jest listem ojcowskim, bardzo bezpośrednim, stanowczym, ale jednocześnie niosącym zachętę i otuchę. Możemy mieć nadzieję, że będzie ona w całym świecie źródłem wzmocnionych wysiłków, współpracy i twórczości, a zarazem większej wierności naszemu powołaniu głoszenia Dobrej Nowiny”⁶⁰.

ks. Wojciech OSIAŁ

⁵⁸ *Tamże*, nr 63.

⁵⁹ *Tamże*, nr 4.

⁶⁰ J. Charytański, *Główne wątki Adhortacji Apostolskiej*.